

Andrzej de Lazari

Stowarzyszenie Mosty Europy

KOMUNIZM WE WSPÓŁCZESNEJ POLSKIEJ I ROSYJSKIEJ KARYKATURZE¹

Diametralnie różnimy się od Rosjan w postrzeganiu przywódców komunistycznych i ocenie komunistycznej przeszłości. Najchętniej wykreślilibyśmy ją z naszej historii, czego nie można powiedzieć o Rosjanach. Według badań Centrum Lewady „w dynamice stosunku Rosjan do Stalina można prześledzić trzy okresy: dominację odbioru negatywnego (2001-2006), dominację stosunku obojętnego (2008-2012) oraz dominację ocen pozytywnych (2014-2018)”. O ile w pierwszym okresie niemal co drugi Rosjanin żywił wobec Stalina uczucia „nieprzyjaźni”, „strachu” lub „wstrętu”, o tyle 2018 roku takie uczucia żywiło jedynie 12 procent². „Miłość Rosjan do Stalina osiągnęła maksimum” w styczniu 2017 roku. O ile w marcu 2016 roku „zachwył”, „szacunek” i „sympatię” do tego ludobójcy wyrażało 37 procent wielonarodowych mieszkańców Federacji Rosyjskiej, to w styczniu 2017 liczba ta wzrosła do 46 procent. Podobnie wzrosła sympatia do Leonida Breżniewa – z 39 do 47 procent³.

Czym tłumaczyć tak różne postrzeganie komunizmu – mentalnością, zaprogramowaniem kulturowym, pamięcią i polityką historyczną prowadzoną przez nasze rządy? Zapewne wszystkie czynniki mają tu niebagatelny wpływ. Faktem jest, że różnimy się mentalnie i różne jest nasze zaprogramowanie kulturowe, co od lat udowadnia Geert Hofstede i jego uczniowie⁴ (zob. wykres 1).

Różni nas od Rosjan (uogólniając oczywiście) przede wszystkim dystans władzy i stosunek do indywidualizmu i kolektywizmu (wszystko jedno jak ostatni będzie określany: wspólnota gminna, naród, klasa czy soborowość). Rosjanie dawno to zauważyli i odnotowali: Puszkina w „pyszałkowatym Lachu” (кичливый лях), Dostojewski w „honor-

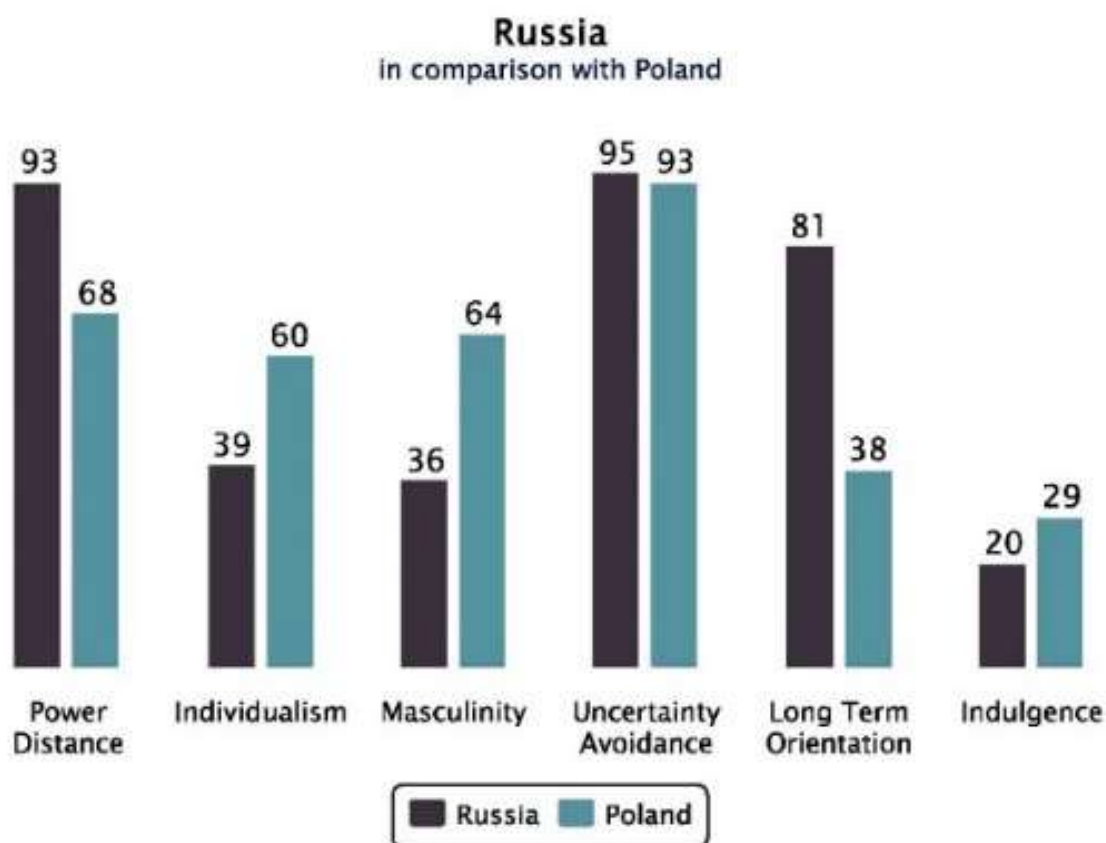
---

¹ Dziękuję rysownikom – Andrzejowi Krauzemu, Andrzejowi Mlecze oraz Siergiejowi Jołkinowi i Michaiłowi Złatkowskiemu – za wyrażenie zgody na opublikowanie ich rysunków w tym tekście.

² Zob. *Сталин в общественном мнении*, <https://www.levada.ru/2018/04/10/17896/> [dostęp: 21 czerwca 2018].

³ Zob. *Левый поворот*, <https://www.levada.ru/2017/01/10/15896/> [dostęp: 21 czerwca 2018].

⁴ Zob. *Культура и общество*, <https://www.levada.ru/2017/01/10/15896/> [dostęp: 21 czerwca 2018].

wym panu” (гоноровый пан) i w innych swych dumnych „Polaczkach” (полячишки). Polacy odręplali nie mniej złośliwie. Bronisław Trentowski pisał: „Kto w Rosji zamyśla mieszkać, niechaj uwierzy w rozum moskiewski; niechaj nabędzie azjatyckich pojęć [...] Biada, biada albowiem temu, kto nie ma duszy moskiewskiej i jest po polsku głupi! *Proizwiedion bu-diet takoj sukinsyn, buntowszczik i miatieżnik w żołdacy, ili sosłan pieszkom w katorżnuju rabotu w Sibir. Skończy w Nerczyńskich zawodach*” [Trentowski, 2004: 65].

Różnicę w naszym „kulturowym zaprogramowaniu” najlepiej odzwierciedlały hasła – o co walczyć: Polacy szli do boju z dewizą „Honor i Ojczyzna”⁵, Rosjanie – „Bóg, Car, Ojczyzna” (w czasach stalinowskich: „За Родину! За Сталина!”). Właśnie ten honor, w świadomości rosyjskiej z reguły odbierany negatywnie jako pysze zadzieranie nosa, jest ważnym elementem polskiego „zaprogramowania kulturowego”. Rosyjski zaś stosunek do „polskiego honoru” najlepiej oddaje jeden ze współczesnych publicystów: „поляки глотают сырые яйца, чтобы даже дерьмо с глянцем выходило” [Лазари, 2007].

Różni nas też pamięć i polityka historyczna. Prezydent Andrzej Duda przy aplauzie większości społeczeństwa podpisał nowelę ustawy o zaka-

Reżim komunistyczny, przywieziony na sowieckich czołgach, nigdy nie uzyskał w Polsce szerokiego poparcia społecznego. Nie udało się u nas ani przeprowadzić kolektywizacji, ani zniszczyć „opium dla ludu”, czyli kościoła rzymskokatolickiego, najsilniejszej „partii opozycyjnej”. Komunizm dla większości Polaków był i jest czymś obcym, niepolskim, „ruskim”. Samo pojęcie stało się u nas pejoratywnym epitetem, obelgą, „dołującą” przeciwnika politycznego, jak w antyKODowskim okrzyku Jarosława Kaczyńskiego i Joachima Brudzińskiego: „cała Polska z was się śmieje, komuniści i złodzieje!”, który opozycja natychmiast wykorzystwała również w swojej propagandzie⁸.

PiS i jego "ANTYKOMUNIZM" w pigułce

Polska pod rządami		Wizja Polski według
	VS	
<ul style="list-style-type: none"> • Nie ma zagranicznego kapitału • Przemysł i handel „w polskich rękach” • Nacjonalizacja gospodarki • Próby nacjonalizacji rolnictwa • Nie ma hipermarketów • Sklepy zamknięte w niedzielę • Szkolnictwo – 8 klas podstawówki i 4 liceum, brak gimnazjów • Brak samorządu terytorialnego • Sejm jest najwyższą władzą państwową • Niszczenie prywatnego handlu przez „domiar” 		<ul style="list-style-type: none"> • Nie ma zagranicznego kapitału • Przemysł i handel „w polskich rękach” • Nacjonalizacja gospodarki („repolonizacja”) • Próby nacjonalizacji rolnictwa • Nie ma hipermarketów • Sklepy zamknięte w niedzielę • Szkolnictwo – 8 klas podstawówki i 4 liceum, brak gimnazjów • Silna kontrola władzy centralnej nad samorządami terytorialnymi • Sejm jest najwyższą władzą państwową • Niszczenie prywatnego handlu przez „podatek handlowy”
<p style="font-size: small; margin: 0;">DEMOTYWATORY.PL</p> <p style="font-size: large; font-weight: bold; color: yellow; margin: 0;">"Cała Polska z was się śmieje, komuniści i złodzieje!"</p>		

Najpopularniejszym krytykiem komunizmu wśród polskich ry-

w Londynie). W Polsce zasłynął podczas stanu wojennego rysunkami w wydawnictwach podziemnych:

1981 [Lazari, Riabow, Żakowska, 2013: 245]⁹

1982¹⁰

Dzisiaj, będąc jednoznacznym zwolennikiem ugrupowań prawicowych, ostrze krytyki skierował przeciwko lewicy, socjaldemokracji, Platformie Obywatelskiej i liberałom, przypisując im korzenie komunistyczne.

¹¹ *Miłośnicy zbrodniarza Lenina, ludzie zapraszający niemieckich bojówkarzy do Polski, wysmażyli wstrętny donos na rysownika Andrzeja Krauzego*, <https://wpolityce.pl/polityka/155325-miloscnicy-zbrodniarza-lenina-ludzie-zapraszajacy-niemieckich-bojowkarzy-do-polski>

2013¹³

2017¹⁴

„Antykomunistyczną” twórczość Andrzeja Krauzego docenił Jarosław Kaczyński i wręczył mu w maju 2017 roku Nagrodę im. prezydenta Lecha Kaczyńskiego.

¹³ Ta historia się powtarza. Wiodąca partia – tym razem Platforma Obywatelska - znów jest w tarapatkach i znów pomagają jej ludzie podobni do tych z lat 80., mutanci oryginałów, <https://wpolityce.pl/polityka/182137-ta-historia-sie-powtarza-wiodaca-partia-tym-razem>

Inaczej naszą dzisiejszą rzeczywistość widzi Andrzej Mleczko:

2007¹⁵

O ile dla Andrzeja Krauzego „spadkobiercą komunizmu” jest obecna opozycja, o tyle dla liberała Andrzeja Mleczki to dzisiejszy nacjonalizm upodabnia się do komunizmu w nienawiści do przeciwnika politycznego.

Prześmiewcze rysunki Mleczki z reguły są skierowane do innego odbiorcy niż rysunki Krauzego:

2007¹⁶

Wzajemne oskarżanie się rządzących i opozycji o spadkobierczość po komunizmie stało się stałym elementem walki o „antykomunistyczne dusze” polskich wyborców:

17

18

Wspomniałem, że nie widzę istotnej różnicy w negatywnym stosunku do komunizmu w rosyjskim rysunku satyrycznym. W Rosji prześmiewcom przewodzi liberał Siergiej Jołkin. Oto jego reakcja na umiesz-

czenie w czerwcu 2017 roku w Moskiewskiej Akademii Prawa tablicy pamiątkowej z wizerunkiem Stalina: ofiara wiesza tablicę krwiożerczemu Stalinowi.

2017¹⁹

Według badań Centrum Lewady²⁰ Stalin w czerwcu 2017 roku zajął pierwsze miejsce w rankingu najwybitniejszych ludzi w historii Rosji. Miejsce drugie – Putin i Puszkina, trzecie – Lenin. Jołkin tak zareagował na te badania:

[Poetę znam, ale co do tego obywatela sprawę trzeba wyjaśnić]

2017²¹

¹⁹ Zob. Мемориальную доску Сталину в российском вузе высмеяли в карикатуре, <https://styler.rbc.ua/rus/zhizn/memorialnuyu-dosku-stalinu-rossiyskom-vuze-1498742248.html> [dostęp: 21 czerwca 2018].

²⁰ Zob. «Левада-центр»: Сталин обошел Путина и Пушкина в рейтинге величайших людей по мнению россиян, <https://www.novayagazeta.ru/news/2017/06/26/132866-le->

Na rysunkach Jołkina Stalin niejednokrotnie towarzyszy obecnemu prezydentowi Federacji Rosyjskiej:

2016²²

[*Prawdziwy zawrót głowy od sukcesów* (tytuł tekstu Stalina z 1930 roku)]

2016²³

[*Nie bój się, my cię podtrzymamy!*]

<https://www.fotojournalism.com/2016/07/21/putin-stalin-comparison/> [dostęp: 21 czerwca 2018].

²² Известный карикатурист изобразил головокружение Путина от успехов, <https://www.fotojournalism.com/2016/07/21/putin-stalin-comparison/>

Kolejnym antystalinowskim rysownikiem jest Michaił Złatkowski. Będąc przewodniczącym Związku Karykaturzystów Rosji, w grudniu 2010 roku zorganizował wystawę zatytułowaną „Pierwszy moskiewski ‘proces norymberski’ nad stalinizmem w obrazkach”²⁴, gdzie zamieścił m.in. również swoje rysunki:

Oczywiście istnieje masa rosyjskich rysowników i autorów memów, którzy, w odróżnieniu od Polaków, na wszelki wypadek („как бы чего не вышло”) nie ujawniają swojego nazwiska w internecie.

(Nasi rodzice przetruli wielki kraj, my nasrąmy z powrotem!)

Satyrycy nie doprowadzą jednak do dekomunizacji Rosji i nie zmieniają rosyjskiego zaprogramowania kulturowego. Zbyt małą grupę społeczną reprezentują.

Na zakończenie warto też wspomnieć o fakcie, wyłamującym się z idei „dekomunizacji” Polski – Ślązacy nie chcą usunąć z ulic, placów i instytucji nazwisk Edwarda Gierka i Jerzego Ziętka [Dziadul, 2017], a także pomników ostatniego. Obaj niewątpliwie są dobrze wspomniani na Śląsku. Gierek powrócił po wojnie do Polski z Francji, a nie na sowieckich czołgach i łatwiej się żyło „w jego czasach”, Ziętek zaś był wyjątkowo cenionym przez społeczność śląską gospodarzem regionu.

2013, rys. Andrzeja Krauzego²⁵

Literatura cytowana

- Dziadul J., *Dekomunizacja na Śląsku: Edward Gierek i Jerzy Ziętek mają zniknąć. Prezesie, Ziętka broń!*, (2017) <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1718396,2,dekomunizacja-na-slasku-edward-gierek-i-jerzy-zietek-maja-zniknac.read> [dostęp: 21 czerwca 2018].
- Lazari A. de, Riabow O., *Polacy i Rosjanie we wzajemnej karykaturze*, PISM, Warszawa 2008.
- Lazari A. de, Riabow O., Żakowska M., *Europa i Niedźwiedź*, CPRDiP, Warszawa 2013.
- Trentowski B., *Wizerunki duszy narodowej przez ojczyźniaka* (fragmenty), A. de Lazari (red), *Dusza polska i rosyjska (od Adama Mickiewicza i Aleksandra Puszkina do Czesława Miłosza i Aleksandra Solżenicyna)*, PISM, Warszawa 2004
- Лазари А. де, В защиту польского гонора, „Индекс/Досье на цензуру” 2007, nr. 25, <http://www.index.org.ru/journal/25/lazz25.html> [dostęp: 21 czerwca 2018].

Communism in Modern Polish and Russians Caricature

We, the Poles, are diametrically opposed to the Russians on perceiving and assessment of the communist past. We'd rather remove it from